

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՔԵՅԱՐԱՆԻ
ՏՂԱՆ

891 99

9-39

19 NOV 2011

Կ Ա Ր Մ Ի Ր Ժ Ի Լ Ե Ր - Ի
Գ Ր Ա Գ Ս Ր Ա Ն

2

ԳԵՂԱՐՎԵՍՏԱԿԱՆ ՍԵՐԻԱ

№ 2

1.99

- 39

48

ՌՈՒԲԵՆ ՋԱՐՅԱՆ

ԺԵՅԱՐԱՆԻ

ՏՂԱՆ

Հասցիկը և իրավաստիացիան
ԳՈՒՐԳԵՆ ՄԱԼՅԱՆԻ

1932

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Տպարան Պոլիգրաֆպրոցի

Պատվ. 15

Դրավ. 2339

տ. 1000

ՔԵՅԱՐԱՆԻ ՏՂԱՆ

Վաղուց են անցել
այն քաղցր որերը, յերբ
յես պիտներ եյի, փոք-
րիկ պիտներ, յերբ կար-
միր վզկապն եր փողփո-
ղում կրծքիս: Յեվ հի-
մա, ամեն անգամ հենց
վոր ալանջիս են հաս-
նում շեփորի կամ թրմ-
բուկի ձայներ, մանկա-
կան վոգևորությունն ե
իջնում վրաս, արյունն
սկսում ե աշխուժով հո-
սել յերակներին մեջ ու
բունն ցանկությունն ե
արթնանում մեջս՝ նը-
րանց պես ու նրանց
հետ վազելու, խաղալուն: Յես նայում եմ նրանց, վոգե-
վորվում նրանցով, հիշում ու յերանի յեմ տալիս քաղցր
հուշերով լցված մանկությանս:

Ճիշտ ե, տարիներ են գլորվել այդ որերի վրայով,
ճիշտ ե, շատ դեպքեր ու արկածներ են հիշողություն-
նիցս ջնջվել, սակայն մի դեպք, վորի մասին ուզում եմ
ձեզ պատմել, չեմ մոռացել, լավ հիշում եմ — կարծես
թե այսօր ե պատահել:

* *

Մեր ճամբարը տեղավորվել եր առւելից վոչ այնքան
հեռու: Քընքըչան մի գետակ մեզ իրարից բաժանում եր,
իսկ գետակի վրա ձգված փայտաշեն մի կամրջակ
հնարավորություն եր տալիս կապվելու:

Ուշ յերեկոյով, յերբ բոլորը քուն եյին մտնում, մի-
այն պահակներս եյինք արթուն մնում, առւելից գալիս
եր մի տղա, նստում եր խարույկի մոտ ու լուսացնում
մեզ հետ վողջ գիշերը: Յես սիրեցի այդ տղային ու
ինչ-վոր հարազատություն զգացի դեպի նա:

Այդ տղան Քյարամն եր, փոքրիկ Քյարամը, հազիվ
տասներկու գարուն բոլորած, հազիվ մի թմբի բոյ քաշած:
Քյարամը ժպտուն աչքեր ուներ, վորոնք այնքան սրտա-
հույզ նայում եյին ինձ ամեն անգամ հանդիպելիս:

Մի քանի օր Քյարամը չերևաց: Թե ինչու չեր գալիս,
մեզանից վոչ վոք չգիտեր: Քյարամի բացակայությունն
զգալի յեր մեզ համար, ու յես այնքան եյի կապվել նրա
հետ, վոր ձանձրույթ եյի զգում և մինչև անգամ տխրում
եյի առանց նրան:

* *

Ուշ գիշեր եր. բոլորը քնել եյին. միայն յես եյի
արթուն: Խարույկն անաղմուկ ծխում եր, իսկ յես մեջքիս
վրա պռկած դիտում եյի յերկինքը: Ուզում եյի հաշիվ
առնել յերկնակամարի վրա յեղած աստղերը, բայց չեյի
կարողանում, հետո նայում եյի ամպի կտորներին, վո-
րոնք միանալով ուղտի կերպարանք եյին ստացել:

Ինչ-վոր խշռոց լավեց. վեր թռա: Նայեցի շուրջս.
վոչ վոք չկար. յենթադրեցի, վոր քամին ե, նորից պռկե-
ցի: Մի բողբ չանցած՝ վերստին լավեց նույն ձայնը, բայց և
վելի մոտիկից: Նայում եմ. ինչ-վոր ստվեր կպել ե ծառին:

— Ո՞վ ե:

Բարկացկոտ ձայնով հարցնում եմ յես ու լապտերը
ձեռքիս մոտենում պարզելու, թե գիշերվա կեսին ի՞նչ
գործ ունի անծանոթը ճամբարի մոտ: Տեսնեմ Քյարամն
ե, նայում ե ինձ ու աչքերը թրջվում են: Գրկում եմ
նրան, շոյում նրա գանգրահեր գլուխը և ուզում եմ
իմանալ, թե ինչու յե լալիս, իսկ նա գլուխը թագը-
նում ե թեկերիս մեջ ու շարունակում ե հեկեկալ:

— Ինչո՞ւ յես լալիս:

Պատասխանի փոխարեն նա պոկվեց գրկիցս, հանեց
վրայից շապիկը և ցույց տվեց կապտած մեջքը:

— Ծեծե՞լ եմ:

Չի պատասխանում: Գլուխը կախ ե գցում, աշխա-
տում ե յերեսիս չնայել, իսկ շրթունքները հազիվ լսելի
ձայնով շշնջում են:

— Յուսուֆ աղան չի թողնում, վոր գիշերները Զեզ մոտ գամ: Ասում ե մի գնա, նրանք Ալլահին չեն հավատում:

Պատմեց Քյարամը, վոր վաղուց, յերը ինքը յոթ տարեկան եր, մոր դիակը գերեզմանատուն տարան, իսկ ինքը Յուսուֆի թեյարանը ծառա մտավ: Յուսուֆի հաստ ու անշնորհ շրթունքներից խորամանկ մի ժպիտ կախվեց, իսկ Քյարամն այդ որից ամեն որ լուսածեզին, հենց վոր իմամը բարձրանում ե մզկիթի ծայրն՝ առավոտյան նամազը կանչելու, յետ ե տանում թեյարանի փոքրիկ դռան վրայի յերկաթե նիզեքը: Հետո վաղում ե աղբյուր, վոր ինքնայեռի համար ջուրն անպակաս լինի, գնում ե հացի ու լոշերը տախտակի վրա ծալ-ծալ շարած բերում ե թեյարան:

Յերը աղբյուրից ջուր ե կրում Քյարամը, տեսնում ե իր հասակի փոքրիկ յերեխաներ, վորոնք գետափին ընկած թավալվում են ավազների մեջ, կամ ջուրն ընկնում լողանում են, անհոգ խաղում: Կանգնում ե Քյարամը, դուլլերը վար գնում, յերկար, շատ յերկար նայում ե նրանց ու իր աչքերը թրջվում են: Քյարամի սիրտը նեղվում ե, ուղղում ե նստել, լաց լինել, վոր սիրտը հովանա, բայց հենց վոր միտքն ե ընկնում, թե յեռացող ինքնայեռի համար ջուր պիտի հասցնի, անիծում ե իր բախտը, առնում ե դուլլերը գետնից ու շտապում թեյարան: Իսկ կեսօրից հետո հաճախորդներով ե լցվում թեյարանը և Քյարամը մինչև ուշ յերեկո թեյ ե բաժանում ու կանչում:

— Շիրին չալ, շիրին չաաալ...

Նոր միայն հասկացա, թե ինչու Քյարամը ցերեկները չեր յերևում ու գալիս եր միայն գիշերները:

*
**

Մյուս որը թեյարան գնացի: Յուսուֆը կարճ ու տակառակերպ մի մարդ եր. նա նստել եր ինքնայեռի յետեր, իսկ ինքայեռի կողքին կծկված տաքանում եր մի սև կատու: Յուսուֆի հաստ մատները խաղում եյին թազբեհի հատիկների հետ:

— Խէր, շառ...

Գլորվում եյին հատիկներն ու հատիկների հետ ով գիտե ինչ հաշիվներ եյին հանդուցվում Յուսուֆի ուղեղում: Յերեի Յուսուֆը մըտածում եր այն մասին, թե յերբ իր մեծ զանդուկը փողերով կլցվի, վոր թեյարանը «յերկու աչքանի» դարձնի: Ու յերեի Յուսուֆը թազբեհի հատիկն ըր գցում եր ու հաշվում, թե որական քանի հաճախորդ պիտի ունենա և ամեն մի հաճախորդն որական քանի թեյ պիտի խմի և քանի այդ-

պիսի որեր պիտի անցնեն, վոր գոնդուկը լցվի փողերով: Իսկ Քյարամը քաթանե սրբիչն ուսին, թեյով լի բաժակները ձեռքին, մի սեղանից վազում եր մյուսը:

— Շիրին չմյ, շիրին չմյ, չամյ...

Ձայնում եր Քյարամն աղմուկի մեջ և ամենքին թեյ եր բաժանում:

Քյարամը տեսավ ինձ ժպտաց: Մոտեցավ ու աֆսիսի կարոտով նայեց ինձ, կարծես վաղուց, շատ վաղուց ինձ չեր տեսել: Ուզում եր խոսել, զրուցել հետս, բայց Յուսուֆը գոռաց.

— Քյարամ, պարապ մի մնա:

Քյարամը շուռ յեկավ դեպի նա, թեք կըպավ սեղանին: Սեղանի վրայից բաժակն ընկավ և ջարդ ու փշուր յեղավ:

Յուսուֆը մտրակը ձեռքին դուրս թռավ տեղից: Մտրակի կաշվե ծայրն իջավ Քյարամի մեջքին:

— Բոսճա:

Մտրակը մեկ ել խաղաց ողի մեջ ու փաթաթվեց Քյարամի բարակ մեջքովը: Քյարամի սիրտը մղկտաց ցավից, բայց ձայն չհանեց: Յուսուֆը կատաղեց, կարծեց թե իր հարվածները ցավ չեն պատճառում նրան և նա մեկ ել բարձրացրեց մտրակը, վոր դարկի, դարկի աֆսպես, վոր ցավը մինչև վոսկորներն հասնի ու Քյարամը շան նման փռվա, բայց յես մեջ ընկա և բռնեցի Յուսուֆի ձեռքը:

Մեր հայացքներն իրար հանդիպեցին. նա կատաղած նայեց ինձ, նայեց կարմիր վզկապիս ու նրա ատամները կրճտացին, ուզեց ինչ-վոր խոսք ասել, բայց զսպեց իրեն ու փնթփնթալով գնաց իր տեղը, իսկ յես ու Քյարամը թողինք թեյարանը և բռնեցինք ճամբարի ճանապարհը:

Յերեկո յեր, սովորական յերեկո, յերբ յերկնքում աստղերը ժպտում են ու մեկ-մեկ մարում: Գիշերն անցնում եր, բոլորը խոր քուն եյին մտել: Միայն յես ու Քյարամն եյինք արթուն: Յերկուսս պահակ եյինք նշանակված: Քյարամը մեզ հետ պետք ե զար քաղաք. այդպես եր վորոշել ճամբարը՝ նրա վզին կարմիր փողկապ կապելիս:

Պարույկի կրակը ճարձաթում եր, ծխի մի բարակ շերտ շտապելով բարձրանում եր վեր, իսկ Քյարամի սիրուն աչքերը խորին յերախտագիտությամբ նայում եյին ինձ:

1930 թ.

Յ Ե Ր Ա Զ

Կրակ կտրած արևը վաղուց թափնվել էր ամպակույտների յետևը: Յերմկոյան մուրթի հետ զոյն էր իջել ավազոտ հովտում:

Քարավանը կանգ առավ:

Ապրանքներով ծառնաբեռնված ուղտերը ծունկ իջան: Պարսիկ վաճառականներն ապրանք էյին տեղափոխում մի քաղաքից մյուսը:

Խարույկի ծուխը բարձրացավ գորշագույն սյան նման: Վաճառականները բոլորեցին ճարձաթող կրակի շուրջը: Միայն տասերկու տարեկան Շարաֆն էր, վոր խարույկից հեռու, իր տիրոջ ուղտի մոտ, պառկել էր քնելու: Հոգնել էր Շարաֆը. ճանապարհին արևն այրել էր նրան: Ճիշտ է, հոգնած էր, բայց քունը չէր տանում. մի քանի անգամ շուռ յեկավ մի կողքից մյուսը, բայց անողուտ. չքնեց:

Շարաֆը ծնողներ չունի: Վաղուց մահացել էյին նրա ծնողներն ու նա չէր հիշում նրանց: Շարաֆին պահում էր Ոմարը, հեռավոր ազգականներից մեկը: Դժգոհ էր Շարաֆը Ոմարից. Ոմարը լավ չէր պահում նրան: Դժվար է Շարաֆի համար Ոմարի ձեռքի տակ

տարելը: Շատ էր չար-չարվում ու շատ տանջվում: Իսկ յեթե մի ձայն հաներ, Ոմարը վտառների տակ կձգեր, ու վոսկորի վրա միայն կաշին կֆնար:

Այս բոլորն հիշեց Շարաֆն ու նրա կրակոտ աչքերից արցունքի տաք հատիկներ գլորվեցին այտերի վրայով:

Շարաֆը չորս կողմը նայեց. վոչ վոք չկար. բոլորը խարույկն էյին շրջապատել, իսկ հեռվում պահակն էր կանգնած, հրացանը ձեռքին:

Շարաֆը
գրպանից
հանեց մի
թուղթ.
մաշված
լրագրի

կտորներէց մեկն եր այն—Լենինի նկարը վրան:

—Լենին...

Շնչաքին նրա շրթունքներն ու մի փոքրիկ ժպիտ
դարձարեց նրա պղնձագուլն դեմքը:

—Լենին...

Կրկնեց նա ու խնամքով նկարը ծոցը դրեց, ըն-
կավ կողքին ու ընկղվեց մտածմունքների մեջ: Շատ
չանցավ, և նա քնեց...

Շարաֆին թվաց, թե ինքը հովտում է, այլ քա-
ղաքում՝ Ոմարի բակում, ապրանքի հակերն ե կապում:

—Շարաֆ:

Լավեց մի ձայն դրսից: Շարաֆը փողոց թռավ:
Կանչողը Ասկյարն եր—մի ջահել տղա, մոտ քսաներկու
տարեկան:

Ասկյարը Շարաֆին անկյուն տարավ:

—Ուզում ես Լենինի յերկիրը գնալ:

—Ուզում եմ:

—Ճաշից հետո փողոցում յեղիր: Լավ:

—Լավ:

Ասկյարը հեռացավ: Շարաֆը բակ մտավ, շարուն-
ակեց գործը: Ձեռքերը հակեր եյին կապում, իսկ
ուղեղը—նոր մտքեր: Ասկյարը Լենինի յերկրում յե-
ղել եր. հիմա յել իրեն կտանի: Շարաֆն այդ բանում
կասկած չուներ:

Ու այսպես, Շարաֆի գլխում նոր մտքեր եյին
հանգուցվում:

—Շարաֆ,

—Լավեց տի

րոջ ձայնը

տան պա-

տուհանից,

—շտապիր,

յերեկոյան

ճանապարհ

պիտի յեխնեք:

Շարաֆը ձայն չհանեց, միայն
քթի տակ ժպտաց ու շարունա-
կեց իր գործը:

Կեսորն անցավ: Արեւ թեքվեց:

Մի փողոցից մյուսը ծովեցին
Շարաֆն ու Ասկյարը: Հասան
նավահանգիստ, նավ նստեցին: 2
որ ծովով ճանապարհ գնացին:
Հետո յել ընկան մի մեծ քաղաք,
վորին բոլորը Ստամբուլ եյին ա-
սում: Ելի նավ նստեցին: Բայց ես
անգամ ծովի վրա շատ որեր անց-

կացրին. ճանապարհը յերկար եր: Վերջը հասան մի քաղաք, քնացք նստեցին ու շարունակեցին ճանապարհը: Հասան Մոսկվա. Լենինի յերկիրը:

Քաղաքը մեծ եր: Շատ փողոցներով անցան Շարաֆըն ու Ասկյարը. Շարաֆը բերանը բաց նայում եր չորս կողմ, ու ինքն ել չիմացավ, թե ինչպես Լենինի մոտ հասան: Դուռն մոտ պահակ կար կանգնած. չեր թողնում: Ասկյարը թղթեր ցույց տվեց ու յերկուսով ներս մտան: Սովորական սենյակ եր, մաքուր. մի սեղան կար ու շատ գրքեր: Գրքերն այնքան շատ եյին, վոր Շարաֆին թվաց, թե ամբողջ աշխարհի գրքերն ետեղ են հավաքել:

* * *

Սեղանի մոտ մի փոքրիկ մարդ եր նստած, մեծ գլխով: Զնկատեց. զբաղված եր:

— Լենին...

Անվստահությամբ շուրթերը շարժեց Ասկյարը: Լենինը գլուխը բարձրացրեց: Շարաֆին թվաց, թե իր ծոցի նկարը կենդանություն առավ:

— Ո՛հ, Շարաֆ, մեր յերկիրը յեկար, — խոսեց Լենինը, ձեռքը Շարաֆի ուսին դնելով: Շարաֆը զարմացավ, թե վորտեղից գիտեր Լենինն իր անունը:

— Պատմիր, ինչ կա ձեր յերկրում. — շեկ բեղերի տակից ժպտալով խոսեց Լենինը:

Վորքան քաղցր եր ու սիրահույզ նրա ձայնը: Շարաֆը

կուզեր, վոր շարունակ Լենինի ձայնը լսի: Շարաֆը պատմեց ամեն ինչ, վոչինչ չթագցրեց:

— Հիմի մեր յերկրում ազատ կլինես, հակեր չես կապի, անապատներում արևից չես այրվի ու կլինես պիտներ, — նորից հնչեց Լենինի կարկաչուն ձայնը, և այս անգամ նրա ձայնն աման սպիտակ ձեռքերը Շարաֆի այրված պարանոցին կարմիր փողկապ կապեցին:

Շարաֆը շմել եր ու բախուժյունից. չգիտեր ինչ անել:

— Ո՛հ, վորքան բարի յե Լենինը — մտածում եր նա: Շարաֆը զգաց, վոր մեկն իրեն վտարով խփեց — շուռ յեկավ և ինչ... ինքը պառկած եր ուղտերի մոտ, գլխավերեն ել կանգնած եր տերը՝ Ոմար աղան, իսկ տեսածը յերազ եր, դատարկ յերազ...

— Յե՛լ, ճամբա պիտի յեղնենք, — կրկնեց Ոմարն ու հեռացավ:

Գիշերը մեռնում եր. լուսանում եր:

Քարավանը վոլոր ու մոլոր շարժվեց տեղից: Հովտի մեռելային լուսթյան մեջ տարածվեց ուղտերի պարանոցներից կախ ընկած զանգերի միապաղաղ զողանջը...

1930 թ.

Կ Ի Մ Ո Ւ Շ Ը

Կիմուշի թուխ ու սևաչյա դեմքը, խիտ գանգուրները գլխի վրա՝ ինձ վաղուց ծանոթ են։ Յերբ յես այնքան փոքր եյի, վոր մեր փողոցի յերեխաների հետ վեզ եյի խաղում ու տարվելիս ել միշտ լալիս եյի, Կիմուշը թոթովախոս մի մանուկ եր, վոր հազիվ եր վոտքերի վրա քայլում։

Իսկ հիմի Կիմուշը մեծացել ե, հասակ ե առել ու պնդացել։ Նրա գլխի գանգուրներն ավելի յեն խտացել, իսկ աչքերը խելոք նայում են այնքան խորունկ, այնքան խոհուն։ Կիմուշը պիոներ ե. նա կարմիր փողկապ ունի վզին, վոր քամու բերանն ընկնելուն պես ֆուռում ե ու փարվում նրա ուսերին։ Կիմուշն այնքան մեծացել ե, վոր վոչ մրայն սահուն կարողալ ու գրել գիտե, այլ ե աշխարհագրական քարտեզի վրա հեշտությամբ կգտնի Վոլգա գետը ե կպատմի ձեզ Պոզդաչովյան խուովությունը։

Յես ամեն որ Կիմուշին հանդիպում եմ ե ամեն որ նրա աչքերը ժպտում են ինձ ու յես այդ ժպտի մեջ տեսնում եմ այն վոզևորությունը, վորով բռնկված ե նրա մանուկ հոգին։

* * *

Մի ամբողջ շաբաթ Կիմուշը հերևաց։ Ո՞ւր եր գնացել, կամ ինչո՞ւ փողոց դուրս չեր գալիս, յես չգիտեյի։ Վորոշեցի գնալ Կիմուշենց տուն ե փարատել իմ մեջ առաջացած կասկածները։ Այդպես ել արի։ Սենյակ մտա ե զարմացած մնացի։ Կիմուշը հիվանդ պարկած եր։ Նա ինձ տեսնելուն պես ուրախացավ։ Պետք ե կարծել, վոր շատ ուրախացավ, քանի վոր շփոթի մեջ ընկավ, մի տեսակ անհարմարություն զգաց, չգիտեր ինչ անել։

Կիմուշի հայրը գրաշար եր, լավ գրաշար՝ փորձված ե որինակելի։ Բայց մի վատ սովորություն ուներ — սիրում եր կոկորդը թրջել։ Ռոճիկ ստացած որն ուշ եր տուն գնում ե անպայման հարբած։

— Հայրիկդ ելի խմում ե։

Կիմուշը ժպտաց։

— Վոչ։

Յես զարմացած մնացի։ Ականջներիս չեյի ուզում հավատալ։ Կիմուշը նկատեց տարակուսանքս ե այնպես նայեց ինձ, վորով կարծես թե ասում եր, թե յերկար պատմություն ե։

Յես խնդրեցի պատմել. նա չմերժեց։

— Հայրիկս շարունակ հարբած եր տուն գալիս, սյապես սկսեց Կիմուշը, — քանի դուռն մեր տան դուր-

թյունը վատանում էր. հայրս իր վատտակած փողերը գինետուն էր տանում:

Մի անգամ էլ, յերբ հայրիկս դարձյալ հարբած յեկավ, մայրս էլ չհամբերեց, փորձեց հանդիմանել: Մորս հանդիմանությունը հորս կատաղեցրեց. նա բարձրացրեց բռունցքը, վոր զարկի, բայց յես մեջ ընկա և չթողի: Նա ծիծաղեց վրաս, հեղնեց իմ մանկական համարձակությունը և ամբողջ ուժով հրեց ինձ: Յես պատին կպա: Մայրս ճշարտվ վազեց իմ կողմէ: Գրկեց ինձ և սկսեց շոյել գլուխս: Հայրիկս հանեց բաճկոնակն ու ընկավ թախտի վրա: Պառկած տեղն անհանգիստ շարժումներ արեց, ապա նոր քուն մտավ:

Իմ գլուխը ցավում էր և մայրիկս աշխատում էր իր հորդորներով հանգստացնել ինձ, սակայն ինքն ավելի յեր հուզվում և նրա արցունքի տաք կաթիլները մեկ-մեկ ընկնում էյին յերեսիս:

Մյուս օրը հայրիկս շուտ տուն յեկավ: Չեր խմել, բայց տրամադրությունը բարձր էր, կատակներ էր անում և աշխատում էր ուրախացնել մեզ: Յեվ յես մտածում էյի, թե վորքան լավ կլինի, յեթե հայրիկս միշտ այդպես լինի ու յերբեք չլսմի:

Բայց հայրիկս շարունակում էր խմել:

Իմ ընկերները չգիտեյին, վոր հայրիկս հարբեցող է: Միայն այդ հայտնի յեր Միշիկին ու Նունիկին, քանի վոր նրանք իմ մոտ ընկերներն էյին և հաճախ էյին

րիկս էր: Տղանքն այլևս չէյին ծիծաղում, իսկ յես

մեր տանը լինում: Մի օր պիոներ բազայից մի խումբ տղաների ու աղջիկների հետ դուրս յեկա փողոց: Ճանապարհին մեզ պատահեց մի հարբած մարդ, վորը ծամածուլություններ էր անում, դուռում էր, յերգում, աղմկում: Տղաները նայում էյին նրան ու զվարճանում, իսկ յես, ա՛միշտպես հորս հելշելով, գլուխս կախ, լուռ քայլում էյի, աշխատելով մասնակից չլինել ընկերներին ուրախությանը: Հանկարծ տղաներից մեկը գոչեց.

— Տղաներ, սա հոմ Կիմուշի հայրիկն է:

Չայնը ոթափեցրեց ինձ: Նայեցի հարբածի կողմը՝ ճիշտ վոր հայրիկս էր: Տղանքն այլևս չէյին ծիծաղում, իսկ յես

կարմրել էյի խեցգետնի նման: Չգիտեյի ինչ անել
Ընկերներս իմացան, վոր հայրս հարբեցող է: Ամո-
թից թողի և փախա: Ինչքան ել տղաները յետևիցս
ձայն տվին, կանչեցին, յես յետ չդարձա: Տուն հաս-
նելուն պես մառանի մեջ փակվեցի ու յերկար, շատ յեր-
կար լաց յեղա:

Ռոճիկ ստացած որը նա դարձյալ հարբած տուն յի-
կավ: Յես հետն ուզում եյի խոսել, բայց վախենում եյի:
Չգիտեմ ինչու՝ թվում եր, թե կըարկանա վրաս, իսկ
յեթե ընդդիմանամ, հավանական է վտոքերի տակ գցի
ու թակի:

Այդ գիշեր չքնեցի. աշխատում եյի վորևե ճար գտնել:

*
*
*

Կիմուշը խոսքն ընդհատեց: Մի քանի րոպե լուս
մնաց և ապա նորից շարունակեց.

— Յենթադրելով վոր հայրիկս առավոտը գործի չի
գնա, կամ կուշանա, յես ինքս շտապեցի տպարան և
ներկայացա վարիչին: Վարիչին բացատրեցի պալուս
նպատակը և խնդրեցի թույլ տալ ընդմիջումին հորս ցե-
խում, գրաշարների հետ, մի փոքրիկ զրույց ունենալ:

Վարիչը ժպտաց, ուսս թոթվեց, բայց համաձայնեց:

Չանգը հնչեց: Յես շտապեցի հորս ցեխը: Բարձրա-
ցա փոքրիկ աթոռի վրա և խնդրեցի չցրվել, մի քանի
րոպե լսել ինձ: Բանվորներն առանձին հետաքրքրու-
թյամբ շրջապատեցին ինձ:

Յես սկսեցի.

— Ընկերներ, իմ անունը Կիմուշ է: Յես ձեր ցեխի
գրաշար Միմոնի տղան եմ: Հայրիկս միշտ հարբում է:
Ռոճիկը գինետուն է տանում, իսկ մենք տանը քաղ-
ցած ենք մնում: Յես կռիվ եմ հայտարարել հարբեցող
հորս դեմ: Յես մենակ վոչինչ անել չեմ կարող. յես յե-
կել եմ ձեզ ոգնության կանչելու: Դուք պարտավոր եք
ոգնել ինձ: Չե՞ վոր գործն ել է տուժում: Այ, որինակի
համար, յերեկ հարբած տուն յեկավ, իսկ այսօր գոր-
ծից բացակայում ե. ուրեմն պարզ է, վոր տպարանը
նույնպես մնասվում է:

— Ճիշտ է, ճիշտ է:

Լավեցին զանազան ձայներ չորս կողմից: Յես զար-
նացած մնացի. վարիչն ամբողջ տպարանն հավաքել եր
բխիս: Հարյուրից ավելի մարդ լսում եր ինձ: Յես շը-
իթվեցի, մոռացա այն բոլոր խոսքերը, վորոնք վո-
րջել էյի ասել. հավաքեցի ինձ և միայն այսքանը կա-
ռողացա ձայնել.

— Յես առաջարկում եմ հայրիկիս սև տախտակին
ցեղի:

— Համաձայն եմք: Համաձայն եմք:

Կավիճը վերցրի և պճեղներին վրա կանգնելով
ասա և սև տախտակի վրա գրեցի — «Դրաւար Սի-
մոնը հարբեցողության յեվ պարբերական ուշացումների
ամառ քնկնում է սեվ տախտակին»:

Յես տպարանից դուրս յեկա այն ժամանակ, յերր

հայրիկս հերս
մտալի: Ինձ չնկա-
տեց: Յես շտապե-
լի Միշիկի և Նու-
նիկի մոտ: Պատ-
մեցի: Ուրախա-
ցան: Զարմացան,
թե ինչպես սիրտ
արի այդպիսի
բան անել: Միա-
սին յեկանք մեկ
տուն: Յես առա-
ջարկեցի պատի
լրագիր լույս ըն-
ծայիլ և հորս մա-
սին ել գրել: Զա-
ռարկեցին: Անմի-
ջապես գործիան-
ցանք: Թերթի ա-
նունը վորոշեցի
նք «Փարոս» գնել

Միշիկը սկսե-
նկարել, յես նյու-
թերն ելի խմբա-
գրում, իսկ Նուն-
կը պատրաստ նյ

ըթեր մաքուր յեր առնում: Միշիկը նկարեց հորս՝ լապ-
տերի տակ կանգնած՝ գինու շիշը ձեռքին: Թերթի ճա-
կատին մեծ մեծ տաճերով զրեցինք. «պալատ հարբեցո-
ղության դեմ»: Կես ժամ հետո լրագիրը պատրաստ եր:
Կախեցինք պատին, իսկ մենք դնացինք ողակային պա-
րապմունքի:

Յես տուն դարձա, բայց հայրիկս դեռ չեր յեկել:
Յես թեյ խմեցի և անմիջապես անկողին մտա: Ամբողջ
մարմնով դողում էլի: Վախենում էլի, բայց միևնույն
ժամանակ անհամբերությամբ սպասում էլի հորս գա-
լուն: Վտոքերի ձայն լսվեց: Սրտիս զարկերն արագա-
ցան: Դուռը հռոպց և նրա բացվածքում հայրս յերևաց:
Յես վերմակս քաշեցի գլխիս, քնած ձեացա: Վերմակի
տակից ծիկրաճիլով հետևում էլի հորս: Հարբած չեր:
Մոտեցալ սեղանիս, նայեց պատի լրագրին, կարդաց
իր մասին գրածը, թթի տակ ծիծաղեց ու մոտեցավ մահ-
ճակալիս: Զգուշությամբ յետ քաշեց վերմակը, կռացավ
և համբուրեց ինձ: Յես սիրտ առա ու աչքերս բացեցի:
Հորս վզով ընկա: Հայրս գրկեց ինձ ու պինդ, շատ
պինդ կրծքին սեղմեց: Հայրս անդադար գլուխս շոյում
եր, շփոթվել եր, խոսք չեր գտնում ասելու:

— Հայրիկ, ել չես խմի, այնպես չի:

— Զե... չեմ խմի, Կիմուշ ջան...

— Խոսք տուր, հայրիկ, խոսք տուր...

— Խոստանում եմ:

— Դե, վոր այդպես ե, յես ել խոստանում եմ լավ
սովորել:

Այդպիսով մեր մեջ մրցակցութեան պայմանագիրը
կնքվեց: Յես սովորելու յեմ լավ, առանց թուլերի, իսկ
հայրս չի խմելու, աշխատելու յե առանց պրոգնոզների:
Ուրախությունից քիչ եր մնում արտասվելի:

*
**

Կիմուշը կրկին լռեց, բայց այս անգամ չթողեց յեր-
կար սպասել, մի կում ջուր առավ բերանն ու անմիջա-
պես շարունակեց.

— Ահա մի ամիս և հայրիկս չի խմում: Բայց յես
վախեցա, վոր ոտճիկ ստանալու որն ըստ հին սովորու-
թյան գնա կոկորդը թըջելու: Չնայած այդ որն անձրև
էր, սակայն յես տպաբան գնացի, բայց ներս չմտա:
Սպասեցի, մինչև վոր հայրիկս դուրս յեկավ: Նրա հետ
ելի յերկու հոգի կային, վորոնք նրա թեն ընկան ու
նրան տարան: Յես հետևեցի նրանց: Նրանք կանգ ա-
ռան գինետոն դռն առաջ: Պարզ եր՝ գնում եյին խմելու:

— Հայրիկ:

Ձայն տվի յես:

Նա դարձավ իմ կողմը և դարմացած մնաց, թե յես
վորտեղից բուսեցի:

— Հայրիկ, պայմանագիրը մի մոռանա:

— Յես չեմ գալիս, — դարձավ հայրիկս ընկերներին:

— Ինչո՞ւ:

— Յես Կիմուշիս հետ պայմանագիր եմ կապել, վոր
այլևս չեմ խմելու:

Նրանք ծիծաղեցին հորս վրա և գինետոն մտան,
իսկ յես ու հայրիկս շտապեցինք տուն:

Անձրևի տակ մնալով՝ մրսեցի ու հիվանդացա: Վո-
չինչ, լավ եմ հիմա, տաքությունս անցել է, մի քանի
որ հետո բժիշկն իրավունք է տվել անկողնից յեղնելու:

*
**

Վերջացրեց իր խոսքը Կիմուշը և ինձ նայեց: Յես
թոթվեցի նրա ուսը, սեղմեցի ձեռքը և նախքան դուրս
գալս մի անգամ ել նայեցի նրա հաղթանակի անսպառ
կորովով լի աչքերին, վորոնք նայում եյին այնքան խո-
րունկ, այնքան խոհուն...

1931 թ.

Հ Ո Վ Ի Կ Ը

Լավ տղա յեր Հովիկը. հագիվ տաս տարեկան, սիրուն, պղնձագույն դեմքով, աչքերի վճիտ նայվածքը, միամիտ ու մանկական: Բայց են որից, ինչ հայրը՝ ծեր Առաքելը՝ Հովիկին քաղաք բերեց ու խանութի ծառա դարձրեց, Հովիկն ել են չեր, ինչ առաջ: Որերն անցնում եյին ու անցնող որերի հետ մաշվում, հալից ընկնում եր Հովիկը: Հովիկն ամեն առավոտ ավլում, մաքրում եր խանութը, տանից խանութ ճաշ բերում ու կեղտոտ ամանները խանութից տուն տանում ու այդպես հազար ու մի բան, մինչև վոր որը կմթներ և աղայի հրամանով անկողին կմտներ քնելու: Շատ եր չարչարվում Հովիկը, բայց ով եր նրան նայողը կամ մարդատեղ դնողը: Մեկ-մեկ Հովիկի ուշքն ու միտքը թռչում եր գյուղ: Հիշում եր գեղի միջով վաղող կլկլան, պաղ աղբյուրը, գեղի վոսկեհասկ արտն ու արոտը: Հովիկը հիշում եր ու յերանի տալիս, մինչև աղան կը բամբեր գլխին կամ կանաչ աչքերը կխոփուեր վրան:

Կիրակի որ եր:

Հովիկը խանութի դռանը կանգնած՝ աչք եր լղահում, վոր փողոցի չարածճի յերեխաները բան չթոցնեն խանութից:

Աղայի աչքն ու ունքը թթված եր:

— Ես արա, են արա,— գոռում եր աղան, չթողնելով Հովիկին մի քանի րոպե հանգիստ:

Լավեց թմբուկի ձայն ու համաչափ քայլերի դոփյուն:

— Մեկ, յերկու, յերեք...

— Աջ, ձախ... աջ, ձախ...

Պիոներական մի խումբ անցավ, նրա յետևից մեկ ուրիշը, հետո մեկն ել, ելի մեկը— բոլորը կարգ-կարգ ու կարմիր վզնոցներով: Հովիկը, խանութն ու աղային մոռացած, շվար շվար նայեց նրանց յետևից: Հիշեց իրենց գեղի պիոներներին, հետո կուլարին, վոր սուաց՝ «դեռ փոքր ես»: Խանութի խորքից լսվեց աղայի բամբ, սթափեցուցիչ ձայնը:

Հովիկը վախից անկյուն կծկվեց, յերկար, յերկար լացեց, բայց նրան ուշք դարձնող չկար, նրան փայփայող ու մխիթարող չկար:

Որը մթնեց, բայց Հովիկի սիրտը դեռ ցավից մըղկլտում եք, վոր ինքն ել պիոներ չի:

Գիշերն անցնում եր, բայց Հովիկը դեռ չեր քնել. գլուխը թախտի չոր ծայրին դրած՝ մոռածում եր: Յերանի յեր տալիս գյուղում անցկացրած որերին, երբ

Նա այժի նման թռչկոտում էր սար ու ձոր, ազատ վազում. ով էր ձեն հանողը կամ արգելողը: Միրտը բաց էր կապույտ յերկնքի պես, ուրախ, ինչպես ծառի ճյուղին նստած ծվլող թռչնիկը:

Հովիկի միտքը փայլեց:

— Փախչել, — մտածեց նա: — Լավ, փախչել, համա վրնց, ճամբա չգիտեմ, բան չգիտեմ... Հովիկը յերկար մտածեց, շատ յերկար, բայց ուրիշ յելք չգտավ: Վճռեց փախչել, չորերն ընկնել, միայն թե աղայի ճանկերից պոկ գար:

Առավոտյան դեմ, արեւ դեռ չեղած, Հովիկը գողեգող դուրս սողաց աղայի տնից: Փողոցում սկսեց վազել. վախում էր, թե ես ե կըռնեն ու նորից յետ կտանեն:

Նա թաղվեց անտառի խորքում, չգիտեր ինչ անել ու շատ էլ հոգնած էր: Պառկեց մի հով ծառի բնի մոտ, բայց հետո ինչ մտածեց, ինչ չմտածեց, մազլցեց ծառերից մեկի վրա և նրա հաստ ճյուղի վրա պառկեց հանգստանալու: Քունը փակեց նրա աչքերը: Չանցած կես ժամ՝ Հովիկի ականջին խառը խոսակցության, վոտքերի ձայն, ծիծաղ ու աղմուկ հասավ:

— Յերեկ աղան է, յեկել է յետ տանելու, — մտածեց ու վախից ամուր փակեց աչքերն ու կծկվեց ծառի վրա: Աղմուկը շարունակվեց:

Սակայն մի բուռն չանցած՝ նա լսեց խմբական յերգի ձայն. յերգի խոսքերն ու յեղանակը ծանոթ էին,

բայց յեբրե և վճրտեղ էր լսել, այդ չէր կարողանում մտաբերել: Հիշեց: Գյուղի պիոներներն էին յերգում:

Հովիկը սիրտ առավ ու աչքերը բացեց:

Ծառի տակ ծխում էր պիոներներով շրջապատված խարույկը: Խարույկի ծուխն ու պիոներների յերգը

միախառնված բարձրանում եյին վեր և խախտում անտառի լուսթյունը:

Հովիկը ծառից ցած իջավ: Պիոններները շրջապատեցին նրան. Հովիկը պատմեց նրանց իր գլխին յեկածը, գյուղից քաղաք գալն ու աղայի մասին: Պիոններները վճռեցին Հովիկին իրենց հետ վերցնել:

Հովիկն անձրևոտ աշունն ու ձյունոտ ձմեռը պիոններին մոտ անցկացրեց քաղաքում: Նա այդ ժամանակամիջոցում շատ փոխվեց: Սովորեց գրել, կարդալ ու հասկանալ կյանքը: Պիոններները շատ եյին սիրում Հովիկին, Հովիկն էլ նրանց:

Մայիսյան զով յերեկոյ յեր:

Ամբողջ գյուղը հավաքվել էր տկումը: Քաղաքից պիոններներ եյին յեկել ու իրենց հետ Առաքելինց Հովիկին բերել:

Հանդեսն սկսվեց: Վարագույրը բացվեց: Բեմի վրա, կարմիր կտավով ծածկված սեղանի շուրջը, մոտ հինգ հոգի եյին նստել: Իսկ մեջտեղ՝ նախագահի աեղը՝ գրավել էր Հովիկը: Հովիկը ձեռքի զանգը շարժեց, հանդեսը բացեց ու խոսք տվեց քաղաքից յեկած պիոններներին կուվարին: Կուվարը խոսեց կապի մասին ու ապա պատմեց, թե ինչպես աշնանը եքսկուրսիայի ժամանակ գտան Հովիկին:

Դահլիճը ծափերով լցվեց:

Հովիկը պատմեց քաղաքի աղայի մասին ու ասաց, վոր եղպիսի մարդիկ գեղումն ե... տ կան. նրանք մեր թշնամին են, պիտք ե կովե... այ դեմ:

Ծեր Առաքելը, վոր նույնիսկ էր դահլիճում, ուրախությունից չգիտեր ինչ ասել: Մեկ գլուխը կախ հիշում էր են Հովիկին, վորի ձեռքից բռնած տանում էր քաղաք, մեկ էլ նայում էր բեմ՝ ժողովը վարող խելոք Հովիկին:

Ծեր Առաքելի դեմքը, վոր գորշ էր ու աղբյուրի փոշոտ ձամբայի գույնն ուներ, թրջվեց աչքերից գլուր-վող յերկու խոշոր արցունքի կաթիլներով:

1929 թ.

ԽԱՐՈՒՅԿԻ ՄՈՏ

Ամարային պարզկա գիշեր եր:

Պիոններական ճամբարը քուն եր մտել: Բազմաթիվ ցիր ու ցան յեղած աստղերի արանքից ժպտում եր վոսկիլույս լուսինը:

Ճամբարի մոտ խարույկ եր վառվում: Խարույկի ծուխը վոլորվելով բարձրանում ու ձուլվում եր յերեկոյան գորշ խավարին: Խարույկի շուրջը բոլորել էին Միխակն ու Հովիկը: Նրանք գիշերային պահակներ էին: Վորպես-զի գիշերն անցնի, նրանք պատմում էին իրենց կյանքից այս կամ այն դեպքը:

Միխակը վերջացրել եր, հերթը Հովիկինն եր:

* *

— «Մութ գիշեր եր,— այսպես սկսեց նա իր պատմութունը,— լուսինը վաղուց թագնվել եր լեռների թիկունքում: Ամբողջ գյուղը վաղուց արդեն քնել եր, վոր մենք

ժողովը վերջացրինք: Ընկերներս մոտիկ էին պարում, իսկ յես հեռու: Մեն-մենակ բավական ճանապարհ ունե-յի գնալու:

Գյուղը քուն մտած մրափում եր: Ջայն, ծպտուն չեւ լսվում, միայն քամուց որորվող բարդիների տե-րեններն էին խշշալով աղմկում: Անցել էյի մեկ փողոց, եւ ուզում էյի ծովել մյուսը, վոր մոտակա տներից մեկում աւանջիս ձայների շշուկներ հասան: Մթության մեջ հազիվ ջրկեցի Ծատուրանց տունը: Ջայներն այն-տեղից էին լսվում: Հետաքրքրութունս շարժվեց: Մոտեցա չթածածկ պատուհանին: Վոչինչ չեւ յերևում: Վերջը մի խորքիկ արանք գտա: Նայեցի. տեսնեմ, թախտի վրա, գունավոր մինդարներին, ծալապատիկ նստել էին Ծատուրն ու Սարիբեգը: Եւ յերկուսն էլ կուլակներ էին: Նրանցից մի քայլ հեռու, սեղանի մի ափին, նստել եր նախկին սուզիա՝ Արշակը, մյուս ափին էլ՝ Տեր-Մարութը:

— Պետք ա դրա գլխին ոյին խաղալ, մեկ ել տե-սար մեկ ել կաղեթ գցեց, եւ վախտն արի ու ելը ցե-խից հանի,— խոսեց Ծատուրը, լիք թշերն ավելի ունց-նելով ու յերկար բեղերի ծայրերը վոլորելով:

— Ադա, Ալեքը հիշում չեք ինչ եր. փայքոտ հո-տաղ, ով եր նրան մարդ պողը: Իսկ հիմի ինչ գնաց կարմիր բանակ, թագա շքեր հագավ, պիսաճաճաճ դա-ռավ... — խոսեց Տեր-Մարութը:

— Հա, ե... եդ ասա, ե... — ձգձգացրեց աչքերը նախ-կին սուզիա Արշակը:

Լեզուս կծեցի: Ալեքը մեր գեղխորհրդի նախագահն
 էր: Ես վոր իմացա, վազեցի Ալեքի մոտ: Քնած էր.
 արթնացրի: Ամեն ինչ պատմեցի: Նա ժպտաց, համ-
 բուրեց ճակատս և ասաց, վոր հանգիստ գնամ քնելու:

*
 * *

Անցավ մի շաբաթ:

Ալեքն իրիկնապահին քաղաքի ճանապարհը բռնեց:
 Հենց եղ գիշեր, Ալեքի գնալուց հետո, Ծատուրանց
 տան մոտով անցնելիս վոտքերի ձայն լսեցի: Յես կըծ-
 կվեցի պատի տակ, աթարի դեղերի կողքին: Ծատու-
 րանց դուռը ձուռաց. դուրս յեկան ինքը՝ Ծատուրը, մեկ
 էլ Սարիբեգը: Զորս կողմը մութ խավար էր: Ինձ չտեսան:
 — Ալեքը ճանապարհի կեսը կտրած կլինի: Շուտ
 ձիերը...

— Թող կտրի, ճամբի կեսին էլ մենք իրեն կկրտ-
 րենք... արյունթաթախ գետին կփռենք... այ, են վախտը
 թող ինձ կաղեթ գցի, — քմծիծաղ տալով վերջացրեց իր
 խոսքը Ծատուրը:

— Հա, ե... եղ ասա, ե... — դռան արանքից լսվեց
 Արշակի նվազ ձայնը:

Մի քիչ հետո յերկու ձի առաջ վազեցին, իրենց
 հետ տանելով Ծատուրին ու Սարիբեգին:

Յես թռա բլլի քարտուղարի մոտ: Հետո վազեցի
 գեղխորհրդի գոմը — ձիերի հետևից: Մեր ձիերը ճանա-

պարհ ընկան, իրենց հետևից բարձրացնելով դորշ փո-
 շի: Մեր բախտից ամպերի արանքից լուսինն յերևաց:
 Հինգ հոգի ելինք: Արագացրինք ձիերի վազքը: Հասանք
 տեղ: Ալեքին գետին գցած խեղդում ելին Ծատուրն ու
 Սարիբեկը: Մենք վրա հասանք: Սկսվեց կռիվը: Մի հինգ

զրոպ հետո՝ յերկու չարագործները կապկալած, գլուխները կախ, քայլում էին հետ — դեպի գյուղ: Ձմռան մութ գիշերից ավելի մուսյլ էին նրանց դեմքերը:

Նրանց հետևից հանգիստ, համաչափ դոփոյուններով մեր ձիերն էին առաջանում:

Յերկրորդ որը ամբողջ գյուղը հավաքվեց ակումբ: Դատում էին Ծատուրին, Սարիբեգին, նախկին սուլթա Արշակին ու Տեր-Մարութին»:

*
* *

Լուսինն արդեն մայր էր մտել, իսկ խարույկը դեռ շարունակում էր ծխել, յերբ Հովիվը վերջացրեց իր պատմությունը:

<< Ազգային գրադարան

NL0331517

ԳԻՆԸ 1 ՌՈՒԲ.

29496

„ԿԱՐՄԻՐ ԾԻԼԵՐ“- Ի ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԳԵՂԱՐՎԵՍՏԱԿԱՆ ՍԵՐԻԱ

ԼՈՒՅՍ ԵՆ ՏԵՍԵԼ

1. Մ. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ — «ՊԻՈՆԵՐԸ ԿՆՂԱՄԵՅԱԿՈՒՄ»:
2. Ռ. ԶԱՐԿՅԱՆ — «ԹԵՅԱՐԱՆԻ ՍՈՂԱՆ»:
3. Մ. ԴԱՐԲԻՆՅԱՆ — «ՎՈՍԿԵ ԹԵԼԵՐ»:

Рубен Зарьян

„Мальчик из чайной“

Сахелгами

1932